

DTU

Kvalitet i tilbud og på det udførte anlæg – lystekniske målinger

*Carsten Dam-Hansen, DTU Fotonik
cadh@fotonik.dtu.dk*

Indhold

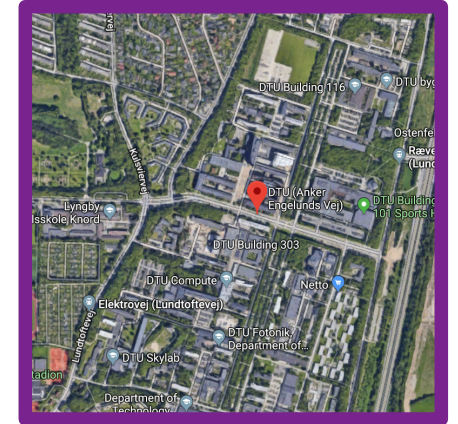
- LED F&U og lys-metrologi ved DTU Fotonik
- Fotometriske målinger ved vej/gade belysning
- Standarder
- Test af armaturer;
  - lysstrøm, lysfordeling, effektivitet,
  - farvetemperatur og farvegengivelse
- Test standard for LED,
- Test af installationer
  - Hvorfor og hvordan?
  - Eksempel
- Konklusion

DTU Fotonik

DTU Fotonik, Institut for Fotonik
220 ansatte, 35 på Risø

Risø grundlagt i 1958, nuclear forskning
1985 Forskningscenter Risø
2007 Fusioneret med DTU

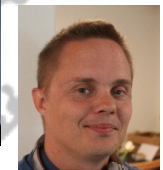
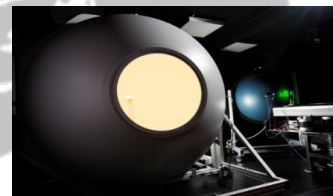
LED team og fotometriske laboratorier

**Main campus
i Lyngby**

Risø campus

LED team ved DTU Fotonik

Arbejdet med F&U indenfor LED optiske systemer, karakterisering siden 2004

Aktiviteter:

- Fotometrisk laboratorium for forskning, udvikling og uddannelse
- DOLL Greenlab for industrien
- Internationalt samarbejde

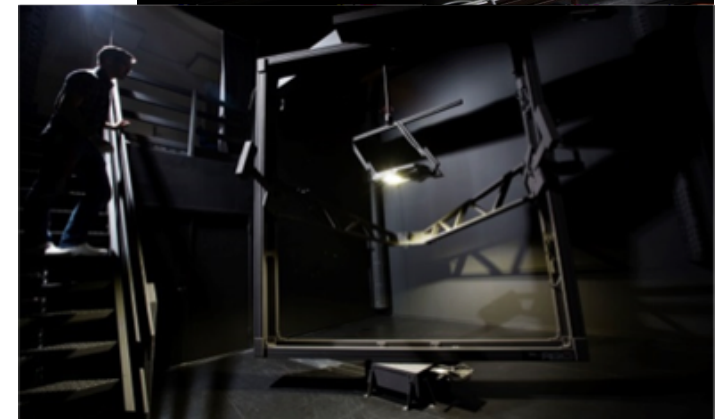
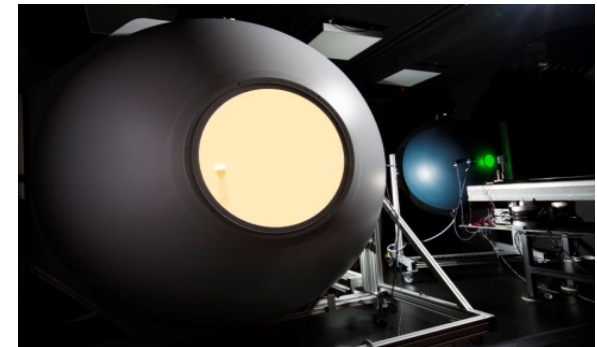

- >50 eksternt finansierede forsknings, innovations og demonstrations projekter

- Forskningsområder:

nye lys teknologier: LED, laser belysning, optiske systemer og metrologi omkring lys/belysning

Fotometriske målinger ved vej & gadebelysning

Hvordan sikrer man sig, at de data, der kommer fra en leverandør i et udbud, er korrekte?

Uvildig laboratorietest af sample armatur/rer

Lysstrøm

Ra-indeks

Lysfordeling

Effekt

Farvetemperatur

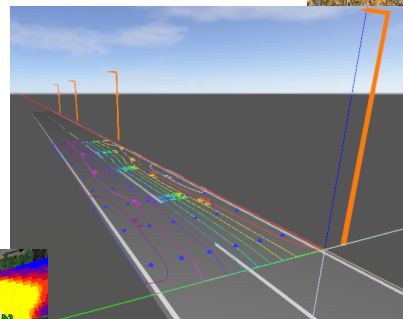
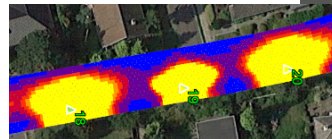
Afskærminingsklasse

Effektivitet

Power faktor

Kontrollér lystekniske beregninger for angivne vejprofiler

Efter installation er det muligt at udføre test for at sikre sig at kravene er overholdt

Standarder

Håndbog vejbelysning

DS/EN 13201

- 1 Retningslinier for valg af belysningsklasser
- 2 Funktionskrav
- 3 Beregning af funktion
- 4 Metoder til måling af lysteknisk funktion
- 5 Indikatorer for energieffektivitet

LED test standard

- International og Europæisk standard
- CIE S025 og
- DS/EN 13032-4:2015+A1:2019
- Betingelser for måling af elektriske, fotometriske, og kolorimetriske størrelser under standard test forhold
- Gælder for LED lyskilder, LED armaturer og LED moduler (LED light engines)

Test standard

Standarden specificerer en række værdier og tolerancer

- Ambient temperature $25^{\circ}\text{C} \pm 1.2^{\circ}\text{C}$
- Air movement $\leq 0.25 \text{ m/s}$
- Test voltage AC $\leq 0.4 \%$, frequency $\leq \pm 0.2 \%$
- Test voltage DC $\leq 0.2 \%$

og målesystemer, der skal være sporbare til SI.

Integrerende kugle
spektroradiometer

Nærfelts goniofotometer med
luminans kamera og fotometer

Absolut/relative måling

LED armaturer, med integreret lyskilde (LED board, LED modul)

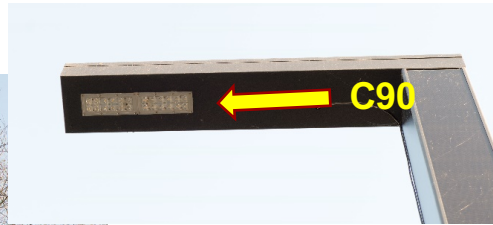
Absolut måling, med LOR = 100 %

Tidligere målte man armaturer med udskiftelige lyskilder,

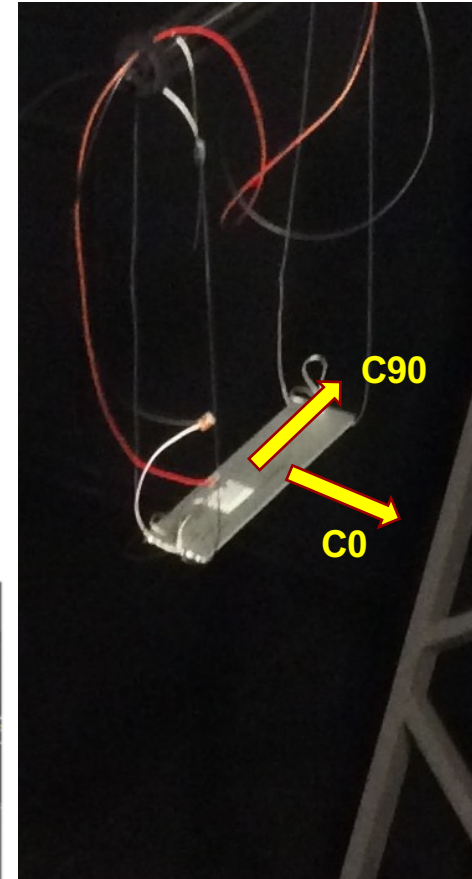
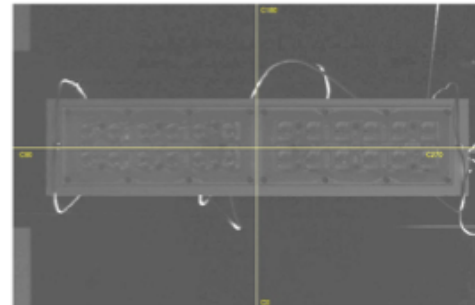
Relativ måling i forhold til en bestemt lyskilde (f.eks. 50 W metal halogen) og angiver LOR som målt < 100 %

Lysfordelingsmåling af LED armatur

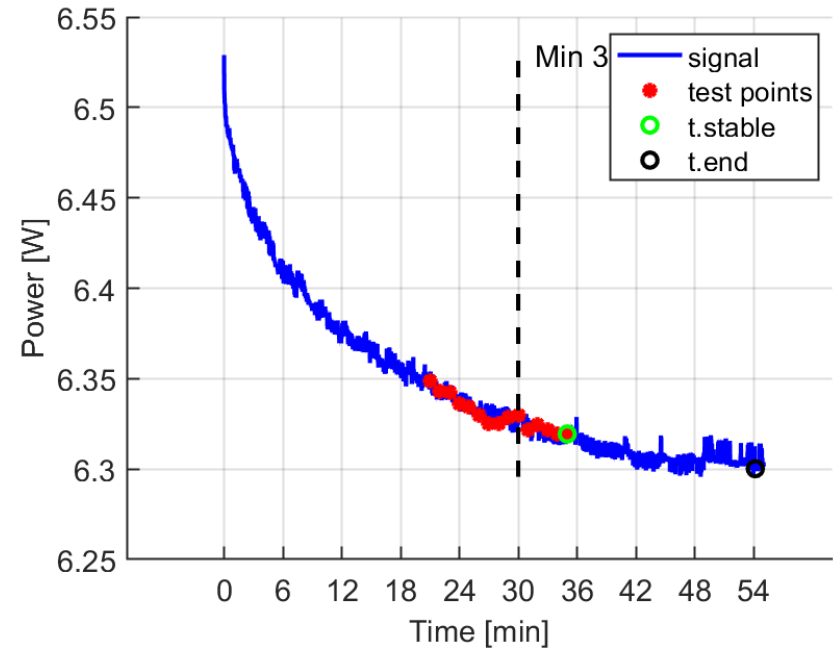
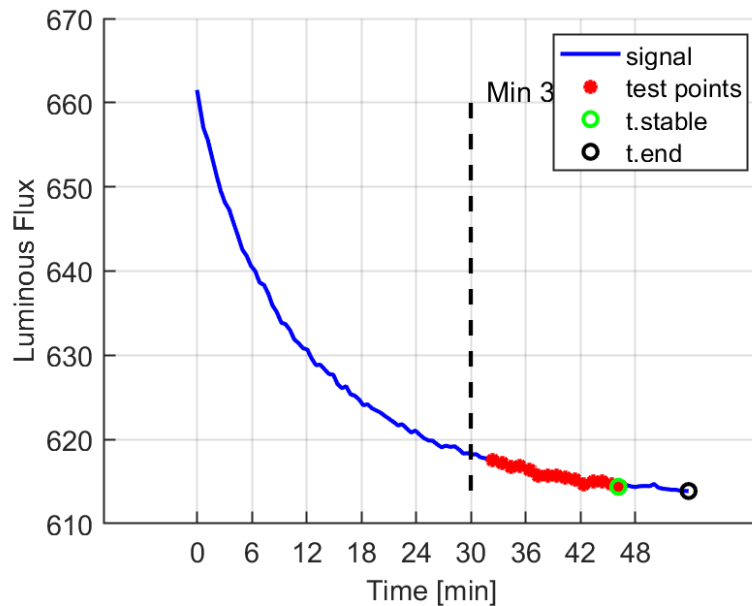

Opsætning i goniofotometer
 Hovedretning
 LED board med optik
 Set nedefra:

Lysfordelingsmåling, stabilisering

Lyskilden skal være stabil før man kan måle, vent mindst 30 minutter, og lysstrøm og effektforbrug må ikke varierer mere end 0.5% over 15 minutter

Lysfordelingsmåling

Fotometriske resultater:

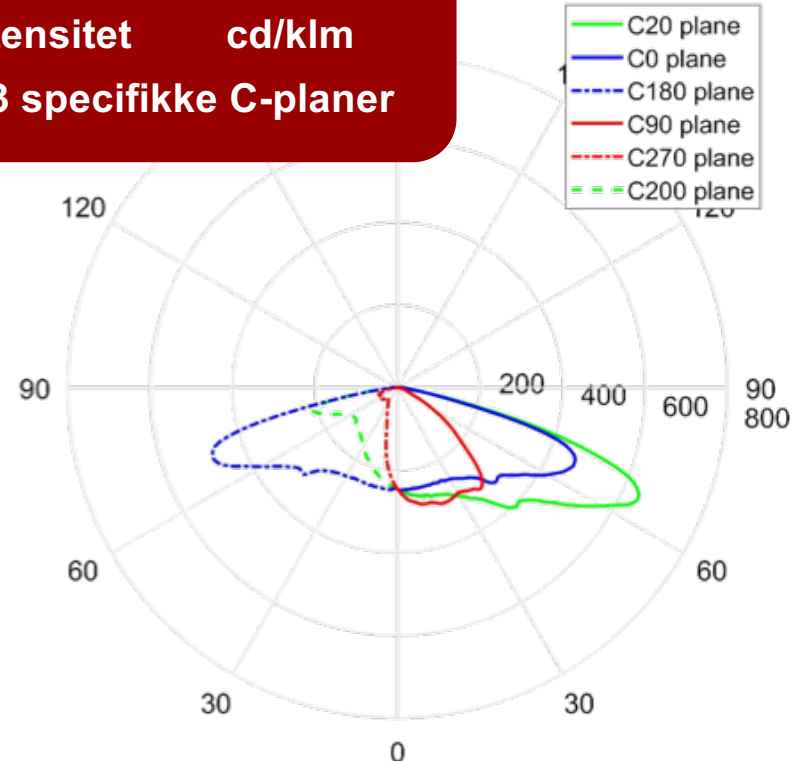
- Lysstrøm 6138 lm
- Effektivitet 155 lm/W
- Effekt 39.8 W
- Spænding DC 33.8 V
- Strøm DC 1.178 A

Lysfordelings data

- Max. intensitet 3938 cd
- EULUMdat .ldt
- IESNA .ies

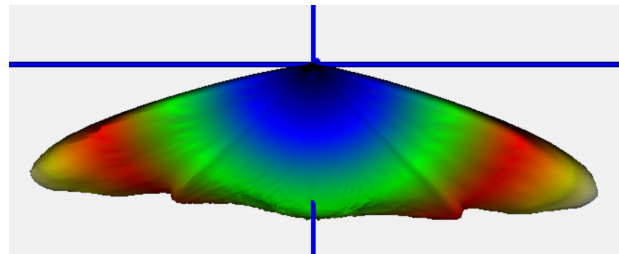
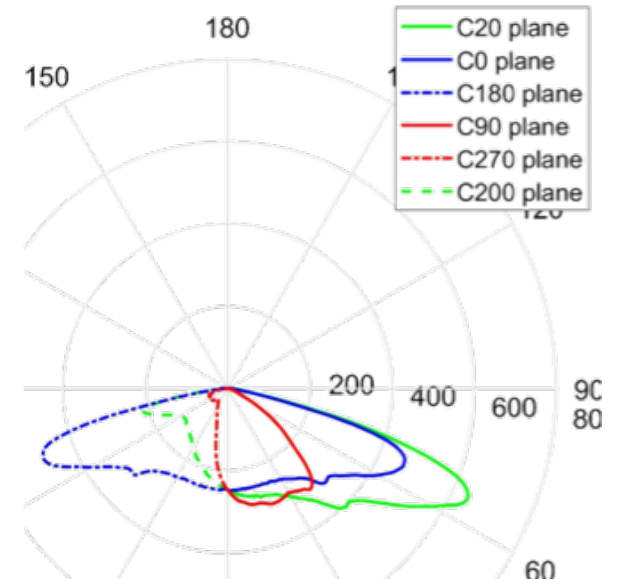
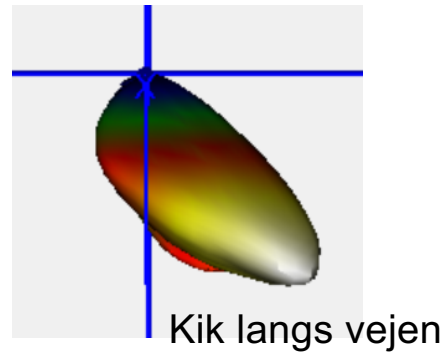
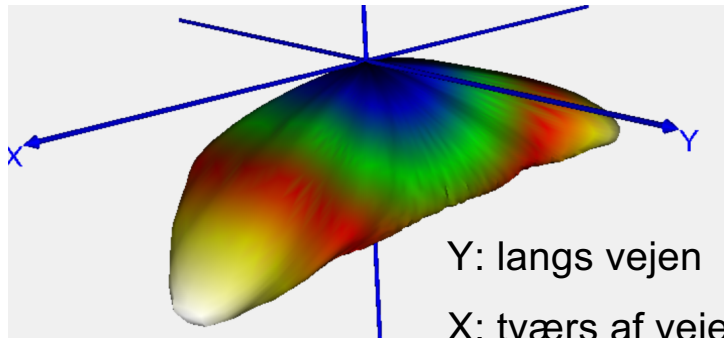
Lysfordelings graf

- Intensitet cd/klm
- 2-3 specifikke C-planer

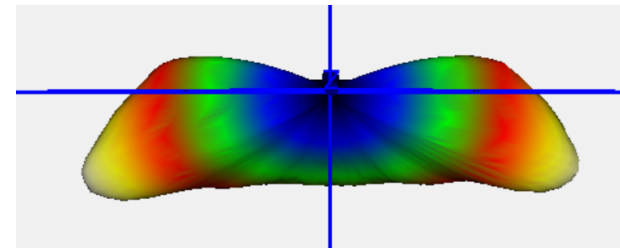

Lysfordelingsmåling, visualisering

Software: f-eks. [Technoteam 3D-viewer](#), freeware

Fra anden side af vejen

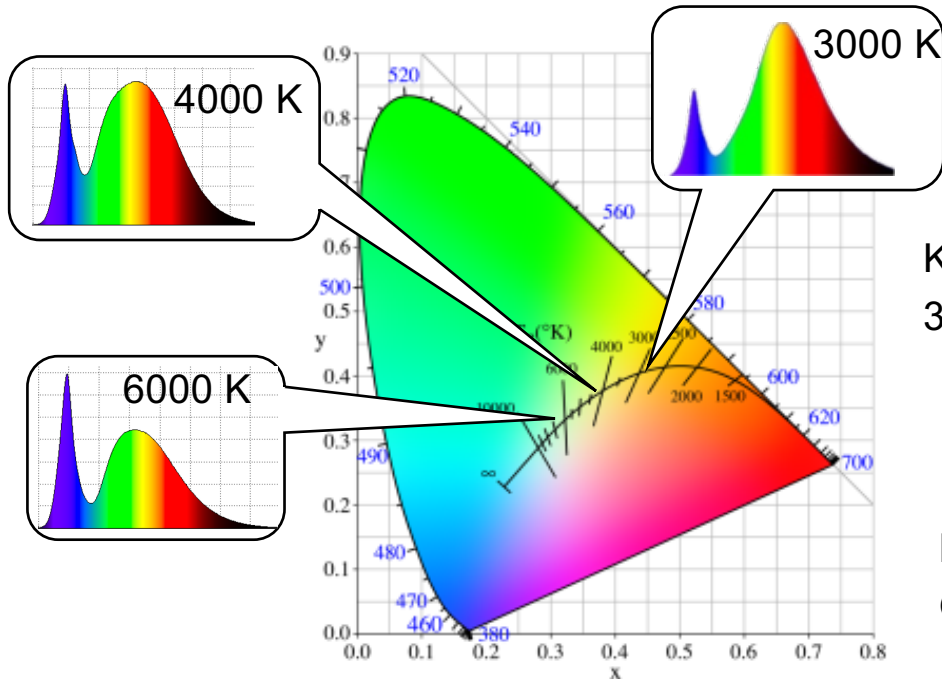
Oppefra

Test af prøvearmatur

I integrerende kugle spektroradiometer måles

Total spektral flux [W/nm]

Farvekoordinater (x,y)

Korreleret farvetemperatur [K] (Duv)
3000 K eller 4000 K anbefales

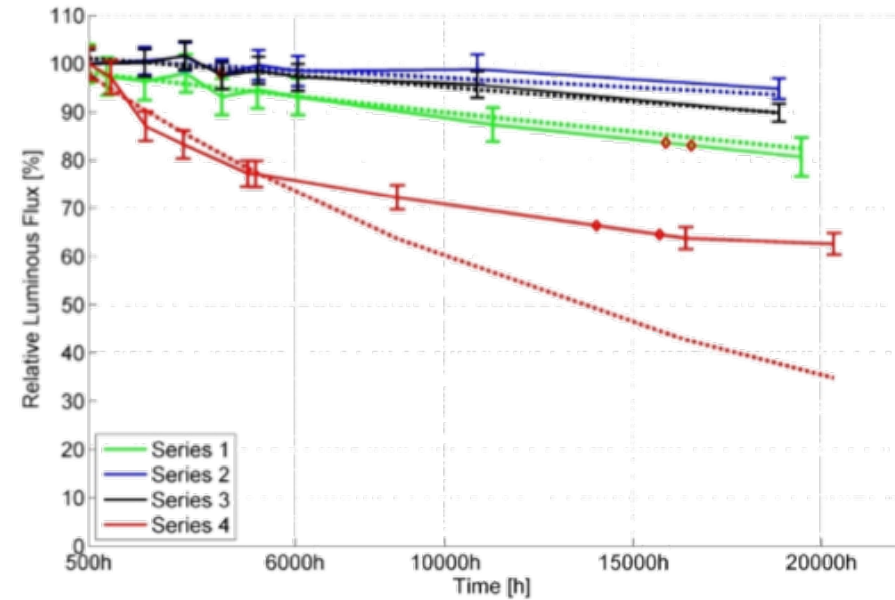
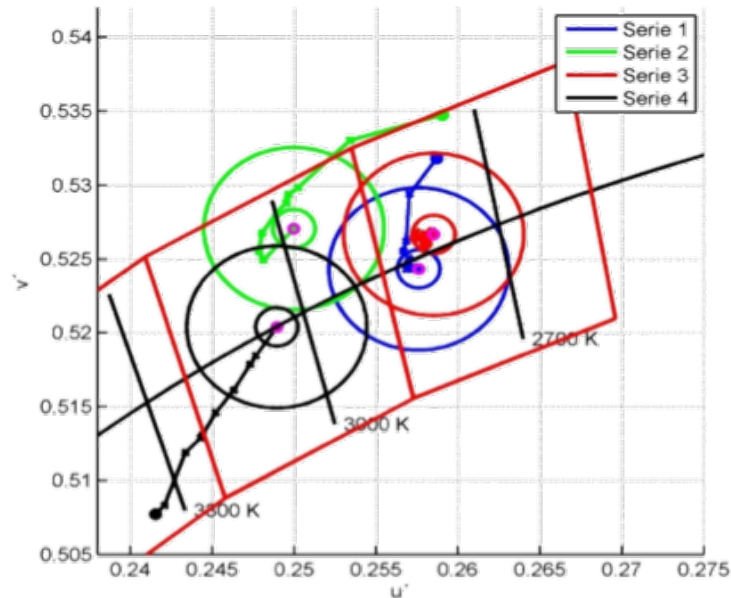
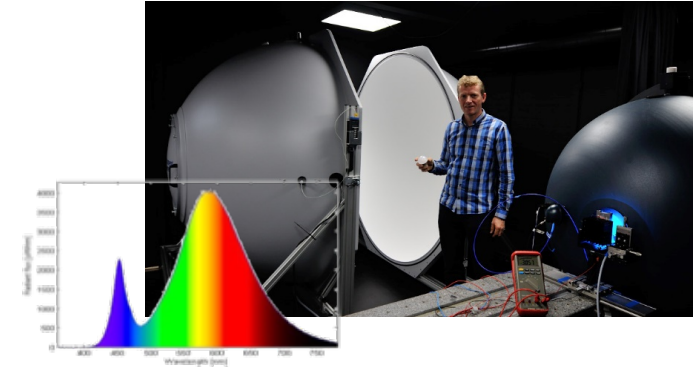
Vigtigt at de er ens over
lange strækninger

Ra-indeks for farvegengivelse
Generelt > 70, eller > 80

Test af prøvearmatur/lyskilde

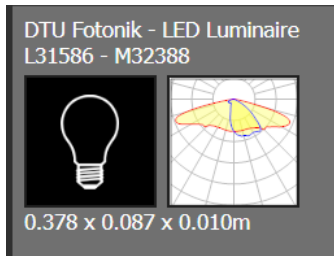
Farve og lysstrøms vedligehold (color and luminous flux maintenance)

Design/Simuleringer

Ud fra lysfordelingsmålinger simuleres vejbelysningen, i f.eks. Dialux® og Relux®

Luminaire arrangements

1. DTU Fotonik - LED Lu... x

Name: DTU Fotonik - LED Luminali x

Operating Hours: 4000 Hours per year

Luminaire: DTU Fotonik - LED Luminaire (L31586 - M32388)

Luminous flux: 6138.00 lm

Connected load: 39.8 W

Fitting: 6138 lm | 39.8 W

Luminaire arrangement

Arrangement type: [Icons showing different luminaire layouts]

Pole distance: 26.000 m Opti...

Minimum: 10.000 m

Maximum: 50.000 m

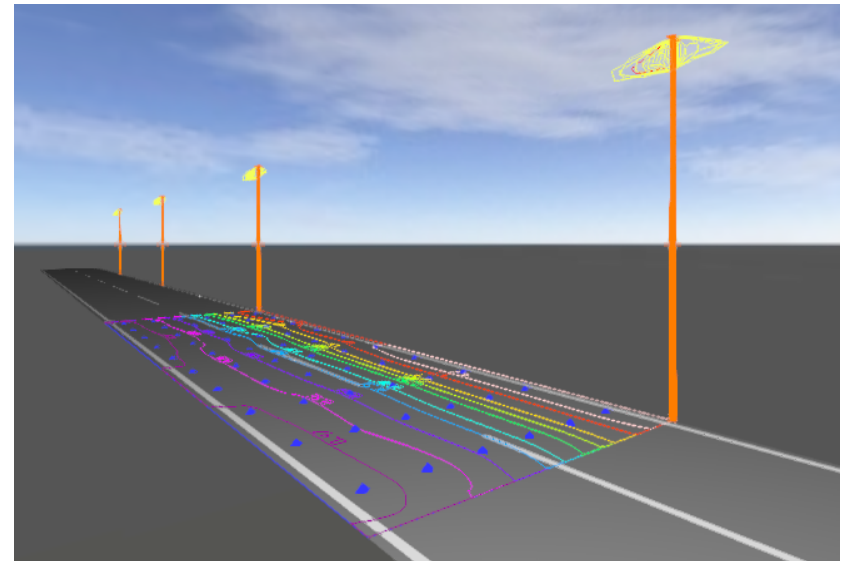
Step width: 1.000 m

Light centre height: 8.000 m

Boom angle: 0.0 °

Light overhang: 0.000 m

Pole rotation: 0.0 °

Design/Simuleringer

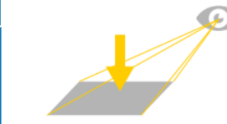
Belysningsklasser

EN 13201-2:2015	Håndbog Vejbelysning	Hovedkrav
M-class	L-klasse	Luminans
C-class	LE-klasse	Belysningsstyrke
HS-class	E-klasse	Halvrumlig belysningsstyrke

Belysningsklasser i L-rækken		Motorveje og motortrafikveje ²⁾			Trafikveje og motortrafikveje ²⁾				
		L1	L3	L5	L2	L4	L6	L7a	L7b
Tør kørebane:									
Middelluminans, minimum, (driftsværdi) ¹⁾	L_m , cd/m ²	2,00	1,50	1,00	2,00	1,50	1,00	0,75	0,50
Regelmæssighed, minimum	R	0,40	0,40	0,40	0,40	0,40	0,40	0,40	0,40
Langsregelmæssighed, minimum	R_L	0,60	0,60	0,60	0,30	0,30	0,30	0,30	0,30
Synsedsættende blænding, maksimum	TI, %	6,1	6,5	6,8	6,1	6,5	6,8	7,0	7,0

Belysningsklasser i LE-rækken		LE1	LE2	LE3	LE4	LE5
Belysningsstyrker på kørebanen:						
Middelbelysningsstyrke, minimum, (driftsværdi) ¹⁾	E_m , lux	45	30	20	15	7,0
Regelmæssighed, minimum	R	0,40	0,40	0,40	0,40	0,40

Belysningsklasser i E-rækken		E1	E2	E3	E4
Halvrumlige belysningsstyrker på færdselsarealet som helhed:					
Middelbelysningsstyrke, minimum, (driftsværdi) ¹⁾	E_{hr} , lux	5,00	2,50	1,00	-
Regelmæssighed, minimum:	R	0,15	0,15	0,15	-

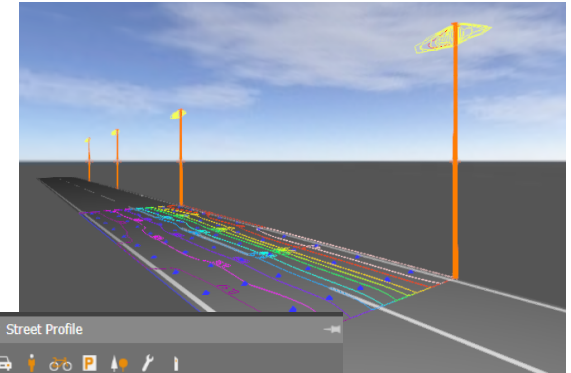
Luminans af vejoverfladen som set af en motorfører

Belysningsstyrke på vejoverfladen (vandret)

Halvrumlig (hemisfærisk) belysningsstyrke

Street Profile

Roadway 1

Active profile element

Name: Roadway 1

Roadway surface: CIE R3 Q0 0.07

Roadway width: 7.000 m

Number of lanes: 2

Valuation field

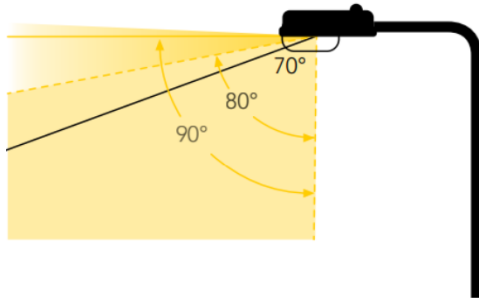
Name: Roadway 1 (M4)

Illuminance Class: M4

Valuation field (M4)		Roadway 1 (M4)	
L_m	[cd/m ²]	≥ 0.75	0.81 ✓
U_o		≥ 0.40	0.51 ✓
U_l		≥ 0.30	0.89 ✓
TI		≤ 7	15 ✗

Afskærmnings klasse

Ud fra lysfordelingsmålinger kan afskærmningsklasse bestemmes

Eksemplet er et LED board med optik som ikke er målt i armaturet

Afskærmningsklasse	Maksimum lysstyrke, [cd/klm]			Total afskærmning
	ved 70° ¹⁾	ved 80° ¹⁾	ved 90° ¹⁾	
G1		200	50	Ingen krav
G2		150	30	Ingen krav
G3		100	20	Ingen krav
G4	500	100	10	fra og med 95° ¹⁾
G5	350	100	10	fra og med 95° ¹⁾
G6	350	100	0	fra og med 90° ¹⁾

¹⁾ Enhver retning, som danner den angivne vinkel med lodlinjen med armaturet monteret som i belysningsanlægget.

Imax at 70° and above [cd/klm]	608
Imax at 80° and above [cd/klm]	156
Imax at 90° and above [cd/klm]	21
Imax more than 90° [cd/klm]	21
Imax more than 95° [cd/klm]	11
Glare index class	D.2
Luminous intensity class	G*1

Table A.1 — Luminous intensity classes

Class	Maximum luminous ^a intensity in directions below the horizontal in cd/klm of the output flux of the luminaire.			Other requirements
	at 70° and above ^b	at 80° and above ^b	at 90° and above ^b	
G*1		200	50	None
G*2		150	30	None
G*3		100	20	None
G*4	500	100	10	Luminous intensities above 95° ^b to be zero ^c
G*5	350	100	10	Luminous intensities above 95° ^b to be zero ^c
G*6	350	100	0 ^c	Luminous intensities above 90° ^b to be zero ^c

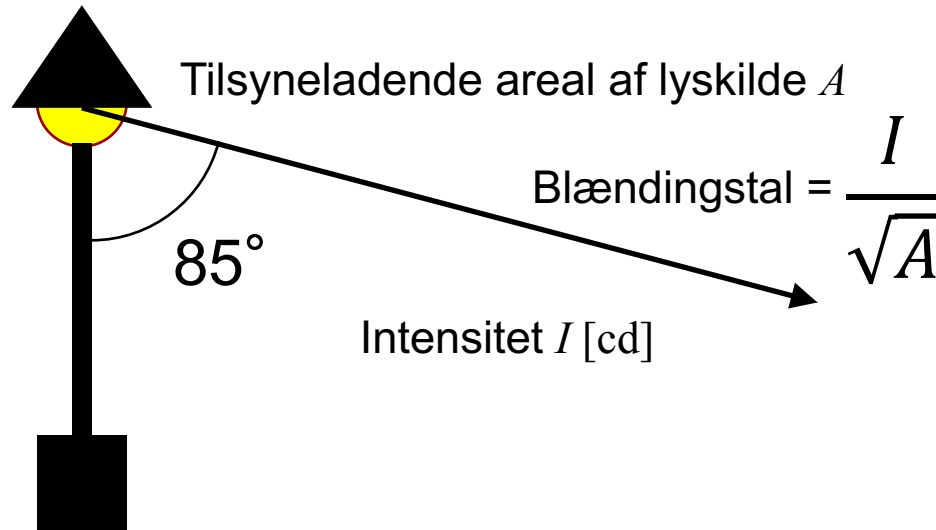
^a Luminous intensities are given for any direction forming the specified angle from the downward vertical with the luminaire installed for use.

^b Any direction forming the specified angle from the downward vertical, with the luminaire installed for use.

^c Luminous intensities up to 1 cd/klm can be regarded as being zero.

Blændingstals klasse

Blændingstalsklasse	D0	D1	D2	D3	D4	D5	D6
Blændingstal, maksimum	-	7000	5500	4000	2000	1000	500

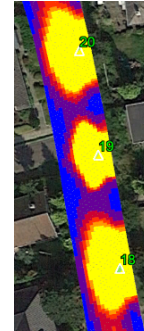
I_{max} at 70° and above [cd/km]	608
I_{max} at 80° and above [cd/km]	156
I_{max} at 90° and above [cd/km]	21
I_{max} more than 90° [cd/km]	21
I_{max} more than 95° [cd/km]	11
Glare index class	D.2
Luminous intensity class	G*1

Test af installationer

Hvorfor teste installationer?

Lever installation op til standard krav? og design forventninger?

- Simuleringer er kun rigtig med rigtige input!
- Stemmer vejgeometri med virkeligheden? (installerede mastehøjder, placeringer og afstande)
- Forkerte Lumen-/optikpakker!
- Forkert indstilling af strømniveau

Hvordan?

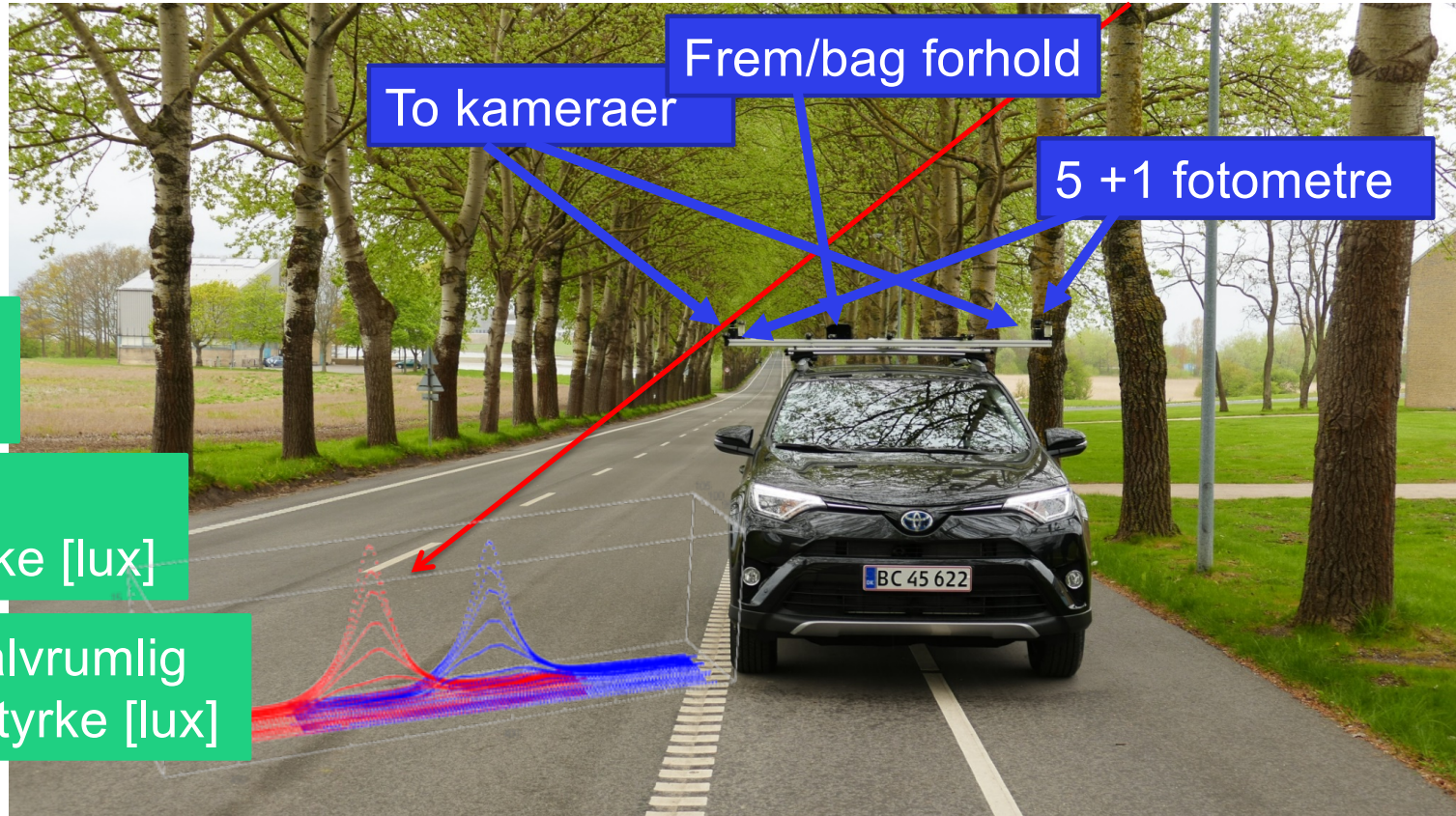
Manuelt: kræver vejafspærringer, ca. 50 punkter pr.lampe

Målebil:

Ingen vejspærringer
Upåvirket af andre bilers lyskegler
5000 målepunkter pr. lampe
hurtige målinger (op til 80km/t)

Test af installationer, målebil system

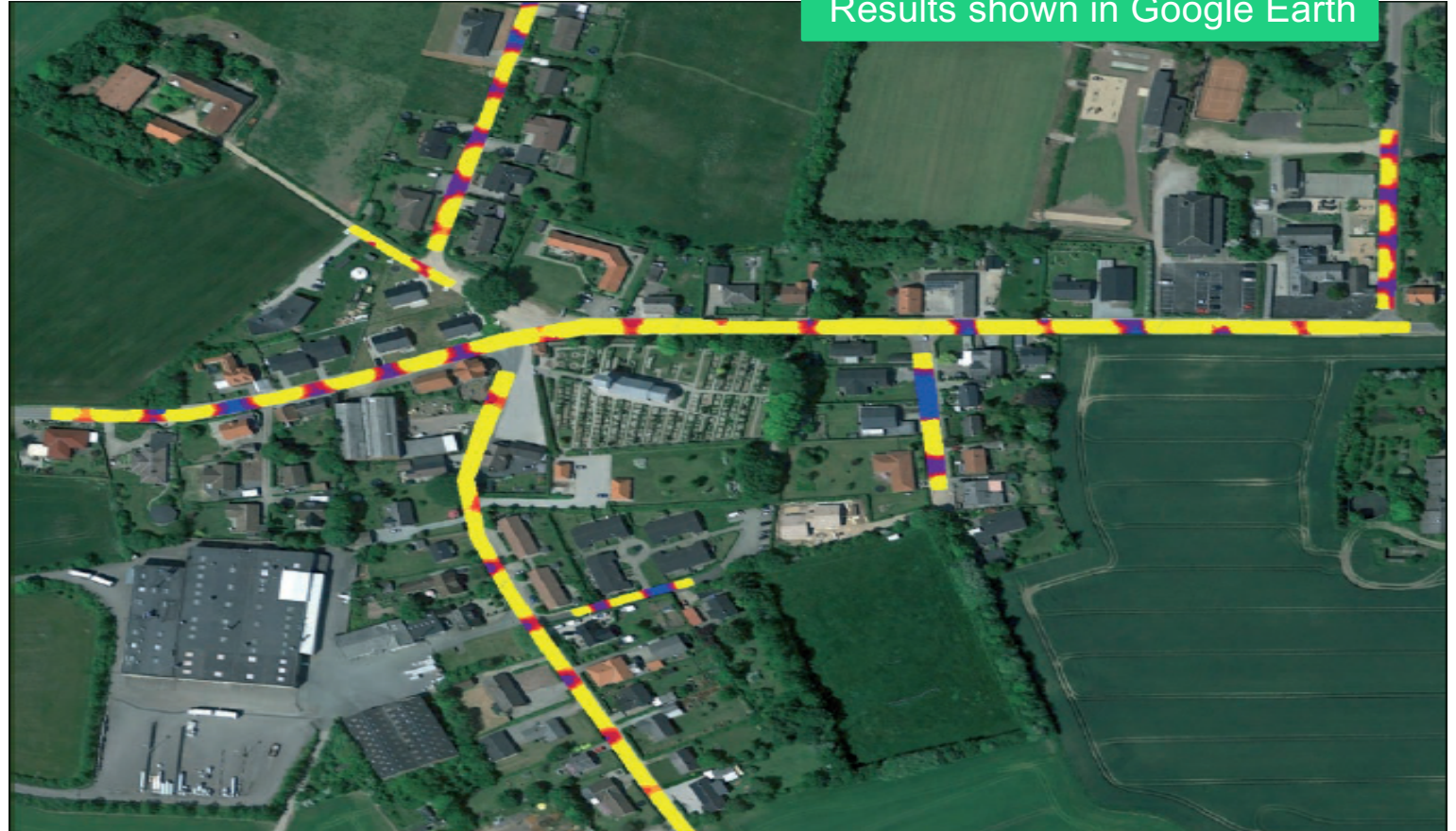
Beregnet
luminans [cd/m^2]

Beregnet
belysningsstyrke [lux]

Beregnet halvrumlig
belysningsstyrke [lux]

Test af installationer, Almind, Viborg

Results shown in Google Earth

Test af installationer, Almind, Viborg

Results shown in Google Earth

Vejstrækning	Belysnings-klasse	E_m (Lux) ¹	E_m Vedl (Lux) ²	Vedl-faktor ³	For-brug ⁴	U_0 ⁵	Lumen på vej ⁶	Maste-afstand	Vej-bredde ⁷
Vranumvej	E2	4,72	4,01	0,85	+61%	0,33	857	24,8	5,2
Rindsholmvej	E1	11,93	10,14	0,85	+103%	0,17	3685	31,3	6,2
Markskellet	E2	4,95	4,21	0,85	+68%	0,23	939	26,2	5,3
Kirkestien del 1	E2	10,65	9,05	0,85	+262%	0,20	1331	24,6	3,4
Kirkestien del 2	E2	4,81	4,09	0,85	+63%	0,27	894	26,2	4,9
Silkeborgvej	E1	9,72	8,26	0,85	+65%	0,25	2318	32,8	5,0
Silkeborgvej sti	E2	7,27	6,18	0,85	+147%	0,12	838	24,1	3,0

Belysningsklasser i E-rækken		E1	E2
Halvrumlige belysningsstyrker på færdselsarealet som helhed:			
Middelbelysningsstyrke, minimum, (driftsværdi) ¹⁾	E_{hr} , lux	5,00	2,50
Regelmæssighed, minimum:	R	0,15	0,15

Test af installationer, hvad vi kan måle

- Illuminans, luminans
  - Uniformitet
  - Vej lumen (lumen effektivitet)
  - Højde af lys punkter, maste afstande, vej bredde
  - KML data (Google Earth)
-
- GIS data (3D position, billeder of armaturer/master)
  - Korreleret farvetemperatur, Ra-indeks
  - Flicker
  - Stabilitet over tid
-
- Veje, fortove, cykelstier, enkelt og dobbeltsidet belysning
  - Vej træer

Konklusion

Overblik over fotometrisk test i forbindelse med gade/vej belysning

- Uvildig test af prøve armaturer,
  - test rapport, fotometriske og kolorimetriske data
  - lysfordelings data
- Simulering
  - Er rigtige lysfordelings data og lysstrøm benyttet?
  - Er de rigtige forudsætninger benyttet?
- Få testet installationen
  - nye installationer, (spar energi, få udbedret fejl i lumenpakker, optikpakker, natsænkning)
  - 1-års og 5-års mangelgennemgang

Tak for opmærksomheden

Hvis du/I har spørgsmål omkring lysmålinger eller andet:

Carsten Dam-Hansen
4677 4513
cadh@fotonik.dtu.dk

Anders Thorseth
andt@fotonik.dtu.dk

Linda Christel
93511500
linchr@dtu.dk

Dennis Corell
ddco@fotonik.dtu.dk

Henrik Pedersen
hcpe@fotonik.dtu.dk

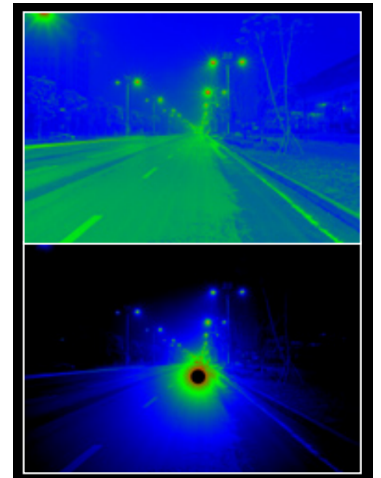
Måleinstrumenter

- Luminansmåling med Luminanskamera

Canon 70D (DSLR)
Sigma 17-50mm F2.8 EX DC OS HSM

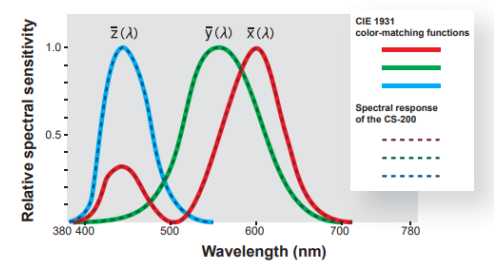
Neutral density filter - set (opt. density: 1.0; 2.0; 3.0) Sigma Fisheye [4.5mm F2.8 EX DC HSM]

Glare assessment based on the TI - method for artificial road lighting (EN13201)

Måleinstrumenter

- Luminansmåling med spotmeter
- Luminansmeter, spotmåling, farve og luminans
- <https://sensing.konicaminolta.us/products/cs-200-color-and-luminance-meter/>

CIE 1931 color-matching functions and spectral response of the CS-200

(Unit: mm)

Measuring area at 1000 mm		
1°	0.2°	0.1°
∅ 17.7	∅ 3.6	∅ 1.8

Model	Chroma Meter CS-200		
Measurement range	0.01 - 200,000cd/m ²	(Measuring angle 1°)	
	0.01 - 5,000,000cd/m ²	(Measuring angle 0.2°)	
	0.01 - 20,000,000cd/m ²	(Measuring angle 0.1°)	
Accuracy (Measuring angle 1°) *1	150 cd/m ²	L _v ±2 % ±1digit	xy ±0.002
(Standard Illuminant A; Temperature: 23°C±2°C, Relative humidity: 65%)	0.01-0.5 cd/m ²	L _v ±0.02 cd/m ² ±1digit	---
	0.5-1 cd/m ²	L _v ±0.02 cd/m ² ±1digit	xy ±0.007
	1-10 cd/m ²	L _v ±2 % ±1digit	xy ±0.004
	10-200,000 cd/m ²	L _v ±2 % ±1digit	xy ±0.003